

Setkání členů Evropské archivní sítě

Varšava, 7. října 2010

Během oficiálních oslav desátého výročí vzniku polského Institutu národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej - IPN) proběhlo 7. října 2010 ve Varšavě pracovní setkání členů Evropské sítě institucí zodpovědných za správu svazkové agendy komunistických tajných služeb (European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files). Jednání zahájil pověřený prezident IPN Franciszek Gryciuk minutou ticha za tragicky zesnulého prof. Janusze Kurtyku. Zástupci členských institucí z Bulharska (COMDOS), České republiky (ÚSTR včetně ABS), Maďarska (ÁBTL), Německa (BStU), Polska, Rumunska (CNSAS) a Slovenska (ÚPN) se vzájemně stručně informovali o aktuální situaci, probíhajících projektech, střednědobých výhledech i dopadu ekonomické krize na jejich rozpočet, potažmo zaměstnance. V neposlední řadě se diskutovalo o společném úkolu - digitalizaci jako zjednodušení přístupu široké veřejnosti k archivním materiálům.

Zástupci ÚSTR a ABS se zúčastnili pracovního setkání i odhalování pamětní desky tragicky zesnulému prof. Januszi Kurtykovi na centrální budově IPN ve Varšavě

Foto: IPN

Pavel Navrátil z Archivu bezpečnostních složek informoval o včasném dokončení českého příspěvku do společného archivního průvodce, na němž se podílel také Odbor informačních technologií a digitalizace ÚSTR.

Poměrně obsáhlá diskuse proběhla také o možnosti přijetí specializovaného litevského archivu (Lithuanian Special Archives) za nového člena, ke kterému by mohlo na základě doplňujících informací dojít při příštím jednání. Kromě podpisu bilaterální dohody mezi IPN a bulharskou COMDOS byla zformulována deklarace ke španělsko-bulharské iniciativě požadující zřízení globální sítě pro studium diktátorské minulosti a genocidní politiky (Salamanca Charter).

V závěru bylo dosaženo kompromisního řešení v otázce nadcházejícího prezidentství Evropské sítě; nejprve bude od 9. října 2010 stát v čele CNSAS a po jednání v Bukurešti, jež proběhne na počátku července 2011, pak do března 2012 COMDOS.

Organizátoři pozvali účastníky pracovního setkání na zahájení výsta-

vy ...a akta zniszczyć. Archiwa komunistycznego aparatu represji w Polsce i innych krajach Europy mapující archivní praxi komunistických bezpečnostních složek ve střední a východní Evropě včetně zničení svazkové agendy v průběhu roku 1989.

Samotná oslava desátého výročí IPN začala nejsmutnější povinností - mší za prezidenta J. Kurtyku a bývalého viceprezidenta Janusze Krupského, kteří 10. dubna 2010 zahynuli u Smolenska, a pokračovala odhalením pamětní desky na centrální budově IPN. Při této příležitosti pronesla vdova Zuzanna Kurtyková výrazně skeptický projev, odrážející aktuální vnímání situace ve Varšavě. Během slavnostní akce v Královském paláci poté vybraní pracovníci IPN převzali medaile Za zásluhy, udělené jim polským prezidentem „za vynikající práci pro stát“. Zástupci členských institucí Evropské sítě se aktivně zúčastnili následně panelové diskuse o společných problémech a podmínkách práce v postkomunistických společnostech.

Pavel Žáček

Mezinárodní vědecká konference o šlechtě v dobách totalitních režimů

Praha, 19.–20. října 2010

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav pro studium totalitních režimů a Národní muzeum uspořádaly ve dnech 19.–20. října 2010 pod záštitou místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí České republiky Karla Schwarzenberga mezinárodní vědeckou konferenci *Středoevropská šlechta v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*.

Šlechta sehrávala po staletí významnou roli v dějinách evropských národů. Přestože v posledních dvou stoletích vliv postupně ztrácela a ustupovala ze svých mocenských pozic slícím a na její místo nastupujícím občanským vrstvám, zůstává dodnes společensko-historickým fenoménem. Jako svébytný sociálně-politický útvar zanikla, její představitelé, nositelé starobyklých jmen, však upomínají na věky utvářené státní tradice jednotlivých národních spolitostí, k nimž jejich předkové neodmyslitelně náleželi a s nimiž sdíleli své osudy. Šlechtictví je živým synonymem slov tradice, víra, dějinnost a kontinuita.

Dvacáté století ale nepřineslo středoevropské šlechtě pouze konec (de facto i de iure) její existence. Současně ji postavilo před několik výzev. Byly spojeny s hledáním identity ve stále rychleji se měnícím světě a s tím souvisejícím kompromisem mezi přijímáním hodnot nové, občanskými složkami utvářené společnosti na jedné straně a na straně druhé snahou uchovat hodnoty staré, typické pro šlechtický svět a mentalitu. V průběhu „krátkého“, avšak událostmi doslova přesyceného dvacátého století se prostorem střední Evropy přehrnaly dva totalitní režimy. Do přímé konfrontace s nacismem a komunismem se přirozeně dostali i členové šlechtických rodů. Jak se s nimi vyrovnali a jaké postoje zaujali? A jak si v poznání této problematiky stojí historiografie?

Na tyto otázky hledala odpovědi konference, na níž vystoupili přední historici, odborníci v oboru sociálních a politických dějin v České republice, Lichtenštejska, Německa, Polska, Rakouska, Rumunska a Slovenska.

Konference se snažila přispět k poznání dosud nepracované problematiky ve středoevropském rámci, přinést poznatky o vztazích, postojích a chování šlechty vůči oběma totalitám, o jejím odboji či odporu proti nim a její následné perzekuci. Stranou pozornosti nezůstala ani druhá strana mince, tedy kolaborace a sympatizování šlechty s totalitarismy, zvláště s nacismem. Na toto téma sice existuje řada studií, ovšem mnohé práce dosud vznikaly izolovaně a bez potřebného kontextu. Mezinárodní mezinárodní konference se proto zaměřila na srovnání stávajících výsledků bádání a pokusila se nastínit perspektivy dalšího výzkumu.

Věřme, že pražské setkání historiků bude impulzem k lépe koordinovanému výzkumu dané problematiky a že se na ně podaří navázat v pravidelnějších časových intervalech konanými sympozii či workshopy. Z proslovených konferenčních příspěvků vznikne sborník, který vyjde v jarních měsících roku 2011.

Zdeněk Hazdra

Politická perzekuce a procesy 50. let 20. století v Československu

Workshop 15.–17. listopadu 2010, Liberec

V předvečer významného českého státního svátku se v Liberci konal studentský workshop věnovaný politickým procesům a perzekucím v 50. letech minulého století. Setkání studentů historie se uskuteč-

nilo v rámci oslav 20. výročí založení Přírodovědně-humanitní a pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci pod záštitou děkana fakulty doc. RNDr. Miroslava Brzeziny, CSc.

Během tří nabitých dnů prezentovali studenti z Brna, Liberce a Prahy své bakalářské a diplomové práce, jež se politickými procesy a různými druhy represí zabývají buď přímo, nebo jen okrajově. Představeny byly studie

věnované konkrétním osudům na pozadí událostí v Československu po únorovém převzetí moci komunisty (např. vznikající práce o procesu Modrý a spol. či o kauze Jiří Hejna a spol.) i spíše syntetizující práce, jež mapují např. ženské vězeňství na Liberecku, perzekuci ženských řeholí nebo činnost Krajského soudu v Liberci v letech 1955-1956. Zajímavé podněty přinesla neotřelá témata jako např. reakce československého obyvatelstva na události roku 1956 v Polsku a Maďarsku a s nimi související represe zejména studentů nebo možnosti využití filmu jako historického pramene. Ostatně problematika pramenů, jejich kritika a zpracování byla jedním ze stěžejních bodů workshopu. Kromě ní se pozornost upřela na používání metody oral history, včetně jejích úskalí, a také na – v současné době tolik diskutovaný – třetí odboj. Odbornou část workshopu zajišťovali již zkušení historici specializovaní na soudobé čes-

Pohled do auditoria

Foto: Martina Johnová

koslovenské dějiny a znalci archivní problematiky Kateřina Lozoviuková, Tomáš Bursík, Petr Dvořáček a Libor Svoboda. Naučit se zamyslet nad vlastním výzkumem, přijmout kritiku a nové podněty pro zlepšení, rozšíření

a uplatnění své práce bylo hlavním smyslem libereckého setkání. Zatím se zdá, že svůj účel splnilo, nezbyvá tedy než doufat, že podobných meziuniverzitních seminářů bude více.

Anna Macourková

České inspirace ve výuce moderních dějin

Český a běloruský pohled na problematiku výuky školního dějepisu
Minsk, 22.-27. října 2010

Ve dnech 22.-27. října 2010 proběhl v běloruském Minsku seminář, který uspořádala Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) v rámci projektu *Občanská iniciativa pro školy* s podporou Ministerstva zahraničních věcí ČR a Mezinárodního visehradského fondu. Dalším subjektem, který byl zainteresován na realizaci této akce, byla běloruská Akademie postgraduálního vzdělávání, která spolupracuje s tzv. instituty zvyšování kvalifikace v celém Bělorusku. Jedná se o instituci, která je zřízena přímo pod ministerstvem školství a jejíž počátky sahají až k roku 1955. Do dnešní podoby byla transformována v roce 1997. V současné době se pyšní realizací více než 200 kurzů a 1000 dílčích vzdělávacích seminářů a jejichmi bra-

nami již prošlo na 6000 běloruských učitelů.

Hlavním smyslem odborného semináře bylo seznámit běloruské učitele s možnostmi využití interaktivních metod ve výuce školního dějepisu ve smyslu nejnovějších poznatků týkajících se didaktického a metodického uchopení moderních dějin. V širším kontextu byla diskutována situace ve výuce školního dějepisu v ČR. Dále byly představeny vzdělávací aktivity ÚSTRu, které jsou primárně směřovány na učitelskou veřejnost.

Velmi pozitivně vnímali běloruští kolegové zvláště možnost využití filmového materiálu v rámci samotného výukového procesu. Tento způsob práce jim není pochopitelně cizí, chybí však zpracovaná metodika,

kteřá by dovolila efektivně přiblížit tento druh materiálů studentům v běloruských školách. Při této příležitosti byla prezentována DVD *1968 – Zmařené naděje a 1989 – Listopad a cesta k němu*, o která projevilí zúčastnění velký zájem. V této souvislosti se znovu ukázala potřeba tematizace a metodologického zvládnutí tak náročné látky, jakou moderní dějiny bezesporu jsou.

Účastníci semináře kladně hodnotili i antologii ideologických textů, zveřejněnou na webových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů v sekci vzdělávání, stejně jako projekt *Velké a malé příběhy moderních dějin*, který slouží jako možný příklad využití metody orální historie v pedagogické praxi. Tato metoda se

v jisté „soft formě“ uplatňuje i na běloruských školách jako určitá vzpomínková aktivita, která má za úkol připomínat především události druhé světové války. Pro výuku dějin v Bělorusku je to tedy klíčové téma, kterému je věnován i náležitý čas. Dále existují školní mikroprojekty, na jejichž základě se mapují např. zaniklé sakrální stavby apod. Vznikl tak velmi zajímavý prostor pro možné srovnání podmínek výuky moderních dějin v ČR a v Bělorusku, které jsou z mnoha důvodů značně odlišné. V Bělorusku má každý pedagog povinnost absolvovat v rozmezí pěti let kurzy na tzv. institutech zvyšování kvalifikace podle své aprobační specializace. Tyto instituty fungují v každém větším městě, podobně jako např. pracoviště Národního institutu pro další vzdělávání v krajských městech v ČR. Samotné kurzy jsou zaměřeny jak na rozvoj pedagogických dovedností, tak na prohloubení znalostí z daných předmětů. Dle posouzení těchto odborných institutů jsou učitelé rozděleni do tří kategorií v závislosti na délce dosažené pedagogické praxe, kvalitě výuky i „přístupu“ k dalšímu vzdělávání. O zařazení do

konkrétní kategorie rozhoduje atestační komise. Toto rozhodnutí je pochopitelně velmi důležité, protože pedagogovi nedodává pouze „odbornou prestiž“, ale určuje i jeho konkrétní platové ohodnocení.

Běloruští učitelé si musí poradit s jasně definovaným modelem vyučovací hodiny, která má být přesně strukturována. I možná interpretace historických událostí se často může jevit jako sporná vzhledem k oficiálnímu výkladu. Výuka dějepisu je mnohem autoritativnější než u nás a mnohé polemiky typu „čí je vlastně výuka školního dějepisu“ zde mají minimální význam. I možnosti inovativního přístupu ve výuce jsou poněkud omezenější než u nás.

Přestože mnozí účastníci semináře pozitivně reagovali na témata týkající se možných multidisciplinárních přesahů ve výuce dějepisu, není tento přístup příliš využíván. Moderní vyučování je vnímáno spíše v rámci nejrůznějších aktivizačních činností, které mají učitelé umožnit lepší kontrolu nad samotným výukovým procesem. Na základě využívání těchto technik je učitel ve značné míře hodnocen. Na druhou stranu je zjev-

né, že běloruští studenti mají dobrý přehled ve faktografii, což pochopitelně platí i o učitelích, kteří velmi často připravují své studenty na nejrůznější formy vědomostních olympiád. Ty mohou úspěšným studentům otevřít dveře dokonce i k univerzitnímu vzdělání.

Značná část prezentovaných materiálů byla přeložena, takže mohou sloužit jako inspirace pro běloruské kolegy. Ti se je mohou pokusit využít tak, že na základě získaných poznatků připraví vlastní, vztahující se k běloruské realitě.

Na seminář byl coby zástupce občanského sdružení PANT z Ostravy, provozujícího portál *Moderní dějiny*, pozván Marcel Mahdal, který tak měl možnost seznámit běloruské kolegy s jeho fungováním. Seminář prokázal nutnost věnovat se problematice moderních dějin v pedagogické praxi. Ukázal, jak důležitou funkci má dějepis pro utváření hodnotových soudů současné mládeže. Tady může sehrát ÚSTR důležitou roli jako instituce, která se kromě jiného systematicky věnuje i vzdělávacím aktivitám.

Lukáš Lebduška

Praha objektivem tajné policie v Německu

Od 16. listopadu 2010 je ve Frankfurtu nad Mohanem k vidění unikátní výstava *Praha objektivem tajné policie*, kterou připravil Ústav pro studium totalitních režimů ve spolupráci s Archivem bezpečnostních složek. Výstavu pořádá ÚSTR společně s Českým centrem v Berlíně a Německo-českou společností ve Frankfurtu nad Mohanem, pod záštitou velvyslance České republiky v SRN Rudolfa Jindráka.

Výstava představuje výsledek činnosti Správy sledování, jedné z nejdůležitějších složek komunistické tajné policie. Útvar sledování měl téměř do posledních dnů roku 1989

za úkol monitorovat pohyb tzv. nepřátelských osob a vybraných cizích státních příslušníků či sledovat dění v okolí zastupitelských úřadů západních zemí. Fotodokumentace, která vznikala v průběhu sledování příslušníky Správy sledování nebo která byla pořizena z pevného, tzv. opěrného bodu, zachycuje „objekty“ sledování při jejich každodenních činnostech a mimoděk skládá obraz normalizační Prahy a normalizační společnosti. Kromě metod, které Státní bezpečnost uplatňovala vůči občanům vlastního, případně i cizího státu, tak přibližuje také atmosféru Prahy 70. a 80. let.

Výstavu v prostorách House of Finance na Univerzitě J. W. Goetha ve Frankfurtu nad Mohanem slavnostně zahájili velvyslanec České republiky ve Spolkové republice Německo Rudolf Jindrák, předseda Německo-české společnosti ve Frankfurtu nad Mohanem Gisbert Jockenhöfer, předseda městské rady města Frankfurt nad Mohanem Karlheinz Buhrmann a ředitel edičního odboru ÚSTR Michal Hroza. Zahájení se zúčastnil také ředitel Českého centra v Berlíně Martin Krafl.

V příštím roce bude výstava putovat například do Berlína a Mnichova.

Marek Čulen